

Resten van een inheems-Romeinse bewoning bij Kasteel Heemstede II

Verslag van de Archeologische Werkgroep

Inleiding

Het is nu al bijna weer een jaar geleden dat de werkzaamheden aan het Amsterdam-Rijnkanaal nabij de z.g. Plofsluis zijn afgesloten. Het scheepverkeer kan nu zonder te bukken langs de grimmige bunker varen. Door het verleggen van het kanaal is er een stuk land verdwenen, dat bestond uit enkele weilanden, wat bosjes en een vestingwerk.

Bij de graafwerkzaamheden werd een geheel verlandde kreek doorgesneden. In deze kreek werden in '79 en '80 vondsten gedaan die dateren uit het begin van onze jaartelling. In 'Tussen Rijn en Lek', 15e jrg. nr.1, 1981 werd hiervan al melding gemaakt. Toen werden voornamelijk beenfragmenten beschreven; in het nu volgende verslag komen aardewerk en andere vondsten aan de orde.

De opgraving

Bij het verzamelen van de scherven en beenderen is geen sprake geweest van een stelselmatige opgraving. Door de werkzaamheden aan het kanaal was de vindplaats al erg verstoord. Veel vondsten zijn gedaan in al verplaatste grond.

Ter plaatse kon alleen nog worden vastgesteld dat we te maken hadden met een kreek van \pm 25 meter breed, die was opgevuld met klei en afval van een inheems-Romeinse nederzetting. Deze nederzetting zal niet ver van de weg gelegen hebben; woonsporen hebben we echter niet gevonden. Het overgrote deel van de vondsten bestond uit aardewerk-fragmenten (1135).

Voor we nader op de vondsten ingaan, eerst een stukje geschiedenis.

Enkele foto's van het opgravingsterrein, met leden van de archeologische werkgroep.

De Romeinen in het Kromme Rijn-gebied

Na 400 v. Chr. werd het mogelijk om in deze streek te wonen; de stroomruggen van de Rijn werden toen langzamerhand hoog genoeg om mensen het gehele jaar door een droge woonplaats te bieden. Inheemse stammen vestigden zich in dit gebied; ze leefden voornamelijk van landbouw en veeteelt.

Zo omstreeks 15 na Chr. bezetten de Romeinen het zuiden van Nederland. De noordgrens van hun rijk was de Rijn, dat wil zeggen de huidige Kromme Rijn in dit gebied. Langs deze noordgrens werden versterkingen gebouwd. Deze castella zijn later onder andere teruggevonden in Utrecht en Vechten.

De inheemse bevolking nam in deze tijd sterk toe. Vreemd genoeg verdween de inheemse bevolking nagenoeg toen de Romeinse overheersing rond 400 na Chr. werd beëindigd. Mogelijk trokken ze met de Romeinen mee; het kan ook zijn dat dit gebied inmiddels door overstromingen weer moeilijk bewoonbaar geworden was.

Dat we inheems-Romeinse bewoning in deze streek aantreffen, is geen zeldzaamheid. Zo zijn er in 1957 al vondsten gedaan in het centrum van Houten. Tijdens een inventarisatie die tussen 1971 en 1973 door de archeologische werkgroep werd uitgevoerd, zijn honderden percelen op de stroomrug van Houten en 't Goy onderzocht. Zo'n 70% van de vondsten bestond uit inheems materiaal. In Jutphaas is enige tijd geleden veel inheems aardewerk opgegraven (zie Van Tent, 1978). Nog heel recent is de opgraving aan de Doornkade te Houten; hier wordt een kleine boerennederzetting uit de Romeinse tijd opgegraven.

Het aardewerk

De scherven zijn merendeels (873) van inheems aardewerk. Het Romeinse aardewerk is vertegenwoordigd met 262 scherven.

Romeins aardewerk

Het Romeinse aardewerk werd in deze streken ingevoerd. De pottenbakkerscentra lagen ver naar het zuiden. Aardewerk moet gezien worden al een luxe; die de inheemse bevolking in haar bezit kon krijgen door middel van handel.

Bijna 25% van het aantal scherven is Romeins. Vergelijken we dit percentage met bijvoorbeeld de opgraving in Jutphaas (Van Tent, 1978), dan blijkt dat het daar 11,1% was. We kunnen veronderstellen dat we bij de Plofsluis met een relatief rijke nederzetting te maken hebben, of dat er méér contact geweest moet zijn met de Romeinen in bijvoorbeeld Vechten.

Overzicht Romeins aardewerk

Totaal: 262 scherven.

Gevernist aardewerk:

- 2 bodemfragmenten
- 6 randscherven
- 5 wandscherven met ribbelversiering
- 11 wandscherven zonder versiering

Terra sigillata:

- 4 bodemfragmenten
- 6 randscherven
- 5 wandscherven

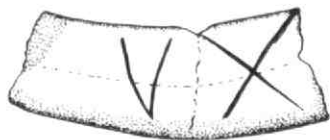
Wit gladwandig aardewerk:

- 36 wandfragmenten
- 3 bodemfragmenten

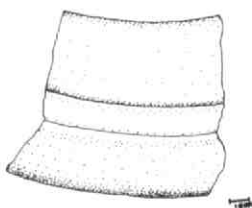
Ruwwandig aardewerk:

roodbakkend:

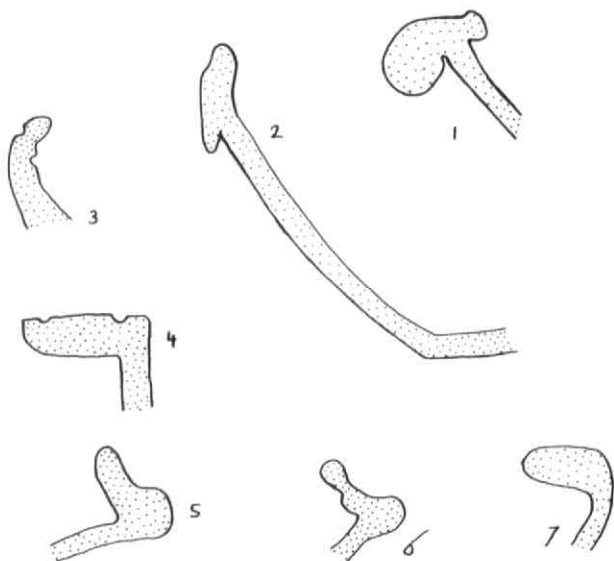
- 1 fragment dolium
- 48 wandscherven
- 3 randscherven

Randfragment grijs ruwwandig aardewerk, inscriptie mogelijk inhoudsmaat-aanduiding.

Randfragment dolium.

Randprofielen ruwwandig aardewerk.

kookpotten en bakjes:

6 bodemfragmenten
18 randscherven
39 wandscherven
2 dekselfragmenten

wrijfschalen:

3 randscherven
3 bodemscherven
2 wandscherven

grijze kookpotten:

4 bodemfragmenten
16 randscherven (1 met inscriptie)
29 wandscherven

10 dakpanfragmenten

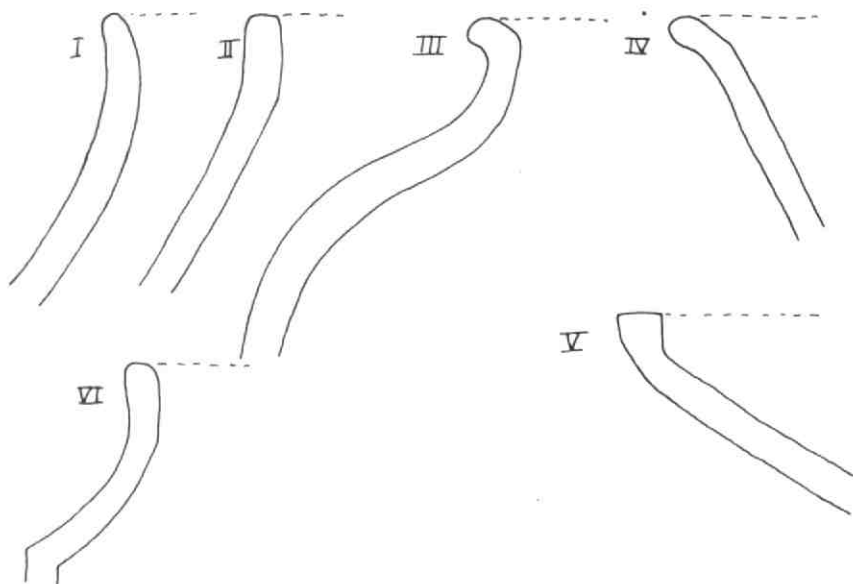
Het inheems-Romeinse aardewerk

Het inheemse aardewerk is in tegenstelling tot het Romeinse moeilijk te dateren en in te delen. Het aardewerk is handgevormd en er is een enorme variatie in vorm, kwaliteit en versiering. Het is waarschijnlijk dat dit aardewerk niet in pottenbakkerscentra werd gemaakt, maar dat elke nederzetting z'n eigen potten bakte.

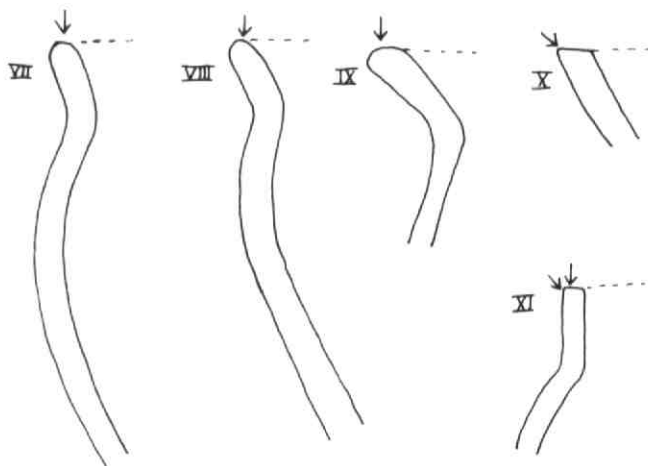
Overzicht inheems-Romeinse scherven

Totaal: 873 scherven

onversierde wandscherven	546
onversierde wandscherven ruwbesmeten	31
onversierde wandscherven plantaardig verschaald	14
versierde wandscherven met nagelindrukken	96
versierde wandscherven met streepversiering	28
versierde wandscherven met 'bezemstreken'	2
versierde wandscherven met 'kamversiering'	3
versierde randscherven (met nagelindrukken)	34
onversierde randscherven	83

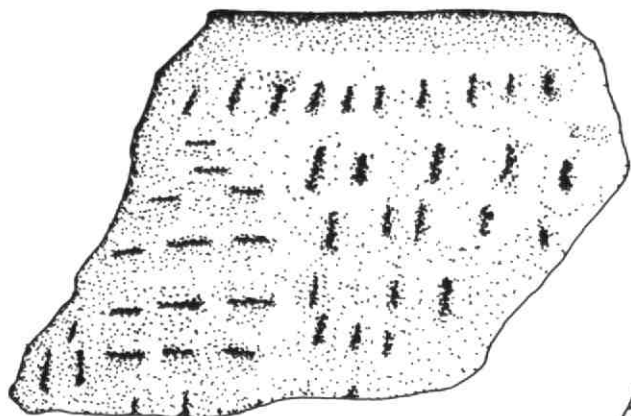

Dwars-profiel onversierd inheems aardewerk.

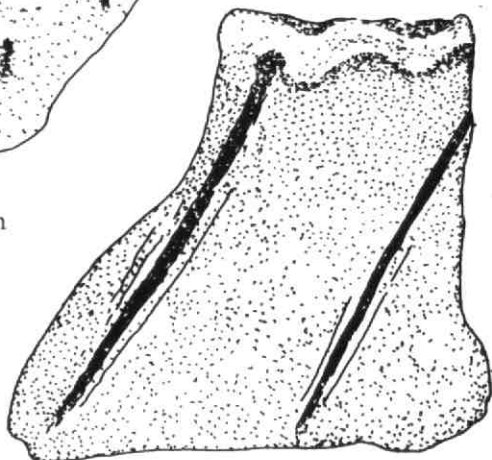

Dwarsprofiel versierd inheems aardewerk.

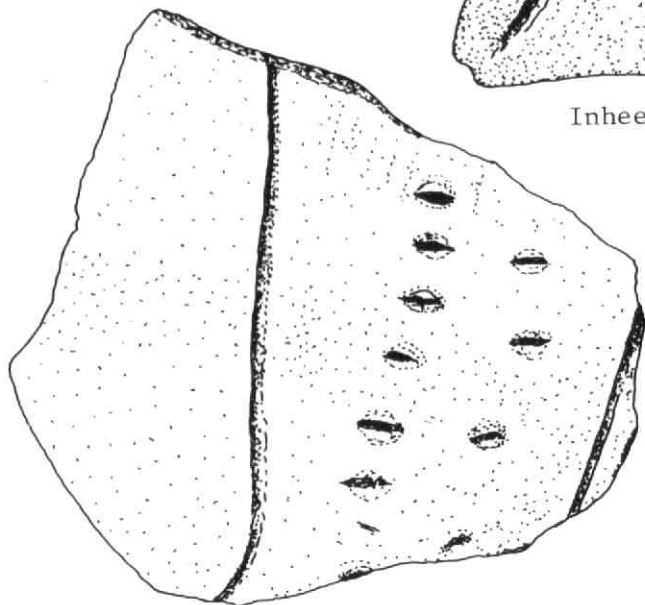
De pijlen geven de plaats van vingerindruk-versieringen aan.

Inheemse scherf met patroon van nagelindrucken.

Inheemse randscherf met lijnversiering.

Inheemse scherf met gecombineerde lijn-nagelindrukversiering.

bodemfragmenten	30
randscherf met oor	1
scherf met 2 gaten	
fragment weefgewicht	

Overige vondsten

De hoeveelheid botten is na het vorige artikel nog verder uitgebreid. Omdat deze nog niet verder bewerkt zijn, laten we ze hier buiten beschouwing.

Op de bodem van de kreek troffen we een laag van tufsteen-brokken aan. Opvallend was dat de meeste fragmenten rond van vorm waren.

Een stuk natuursteen sluit de rij; dit zal waarschijnlijk door Romeinse schepen over de Rijn zijn aangevoerd.

Overzicht:

22 fragmenten tufsteen
.. botten
1 natuursteenfragment

Aantekeningen bij het inheemse aardewerk

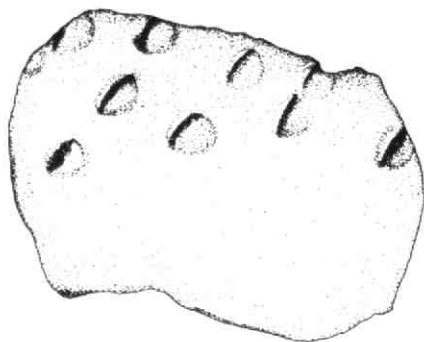
Potvorm:

De scherven waren vrijwel allemaal afkomstig van potten met een vrij grote omvang. Bij veel randscherven was de doorsnede van de opening in de pot te meten; deze varieerde van 52 cm tot 12 cm doorsnede (gemeten aan 30 randscherven). Doorsneden van ± 48 cm kwamen veel voor. Potten van een dergelijke grootte kunnen haast niet anders dan voorraadpotten geweest zijn.

Bij de onversierde randscherven troffen we vijf verschillende vormen aan (I t/m V).

Er was één type dat nogal afweek (vertegenwoordigd door één scherf): dit type bezit namelijk een sterke knik (VI).

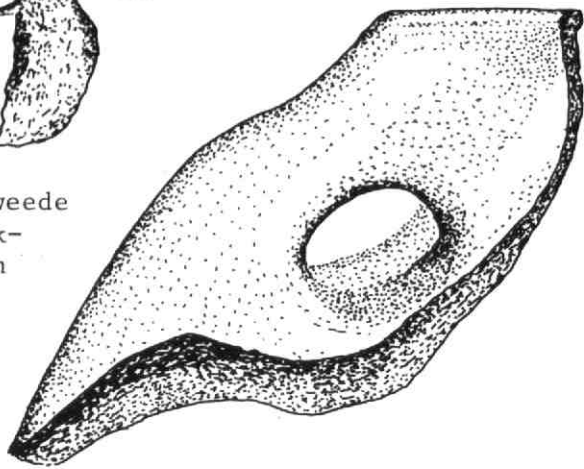
Bij de versierde randscherven troffen we ook een aantal karakteristieke vormen aan. De pijlen bij VII tot XI geven

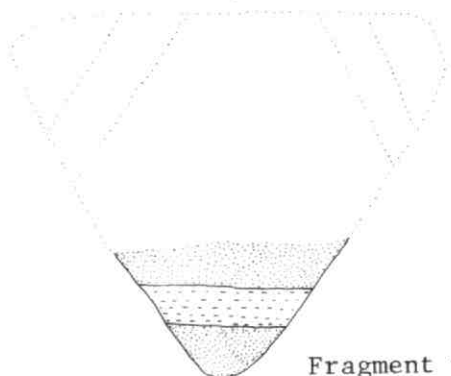
Inheemse scherf met grove nagelindruk-versiering.

Scherf met gat; een tweede gat zit langs de breukrand. De functie ervan is onbekend.

Inheemse randscherf met oor.

Fragment van een driehoekig weefgewicht.

aan, waar de versiering is aangebracht. Type I tot V kwam ook versierd voor.

Versiering:

Soms werd de buitenkant van de pot bewerkt met een kleipapje. Of we dit 'ruwbesmeten' aardewerk versierd moeten noemen, is de vraag. We troffen het in ieder geval op 31 scherven aan.

Nagelindrukken

Eenvoudig - maar wel heel opvallend - is de versiering met vingernagelindrukken. Deze versierteknik lag voor de hand en bood vele mogelijkheden.

Er waren in totaal 96 wandscherven met nagelindrukken. Dit is een erg hoog percentage; vergelijken we dit met de opgraving in Jutphaas (Van Tent, 1978), dan blijkt dat het aantal versierde scherven daar op 1,5% tot 3,4% lag.

Enkele van de versieringen zijn in tekening weergegeven. De technieken variëren sterk; soms is een 'vage vingeringdruk' te zien, maar meestal zie je een indruk van de vingertop met nagelrand.

De indrukken staan òf in een rij, òf verdeeld over een heel vlak. Een enkele keer is duidelijk dat zowel duim als wijsvinger gebruikt zijn. De breedte van de indrukken varieert; meestal zijn ze vrij smal. Mogelijk werd dit werk veel gedaan door vrouwen of kinderen.

Versiering door middel van lijnen kwam ook regelmatig voor (28 keer). Vermoedelijk werden die lijnen aangebracht met een stokje. Zelden troffen we kamversiering (3) en versiering met bezemstreken (1) aan.

Randversiering

Randversiering komt vaker voor dan versiering van de buik van de pot. Van de in totaal 117 randscherven vertoonden er 34 (ruim 40%) versiering.

De versiering werd meestal boven op de rand aangebracht, maar ook versiering buiten tégen de rand komt veel voor. Dat deze beide typen versiering voorkomen, zou er op kunnen duiden (Van Tent, 1978) dat zowel voor als tijdens de Romeinse overheersing de nederzetting bestaan heeft.

De bodemfragmenten

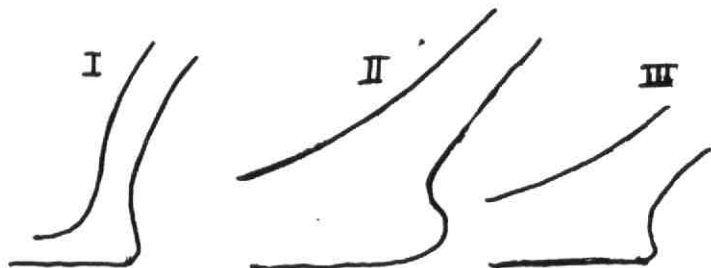
We kunnen hierbij drie typen onderscheiden:

I de wand staat loodrecht op de bodem en helt later over naar buiten;

II de wand maakt een hoek van 45° met de bodem; deze typen bezitten soms een iets verbrede voet, de bodem is vaak erg dik;

III de wand maakt een hoek van minder dan 45° ; dit zijn mogelijk een soort borden.

Verdergaande conclusies over de vorm van de potten zijn moeilijk te trekken: de fragmenten waren meestal klein. Het totaal aantal bodems was 30.

Plantaardige verschraling

Wanneer klei gereed gemaakt wordt om er een pot van te vervaardigen, worden soms stoffen toegevoegd die de structuur van de klei verbeteren voor het bakken. Het vermoeden bestaat (Van Tent, 1978) dat tijdens de Romeinse overheersing de bewoners van het Kromme Rijngebied er toe over zijn gegaan, hun bakklei te verschrallen met plantaardig materiaal.

Men kan dit later herkennen aan de afdruk van zaden en takjes in het baksel. Wij troffen deze verschraling op 14 scherven aan.

A.P. van der Houwen

Literatuur:

J.H.F. Bloemers, Rijswijk (ZH) 'De Bult. Eine Siedlung der Caninefaten'. ROB Nederlandse Oudheden nr.8. Amersfoort 1978.

Jaarverslag Archeologische Werkgroep, Tussen Rijn en Lek 15 (1981), no.1.

W.J. van Tent 'A Native Settlement at Jutphaas, Municipality of Nieuwegein' in Berichten van de ROB 28 (1978), 199-239.

Archief L.M.J. de Keyzer.